

MEVLÂNÂ ARAŞTIRMALARI

4

Editör

Prof. Dr. Adnan Karaismailoğlu

AKÇAĞ

MEVLÂNÂ ARAŞTIRMALARI 4

Editör: Prof. Dr. Adnan Karaismailoğlu

Mevlânâ Araştırmaları Derneği Bilim Kurulu

Dr. Nazif Öztürk

Prof. Dr. Hicabi Kırlangıç

Prof. Dr. Derya Örs

Prof. Dr. Adnan Karaismailoğlu

Redaktör

Yrd. Doç. Dr. Sait Okumuş

Akçağ Yayınları: 1034

Türk Halk Edebiyatı: 65

1. Basım: Ankara 2012

ISBN: 978-605-5413-41-5

Sertifika No.: 11382

Kapak: Emin BEBEK

Sayfa Düzeni: Emel YALÇIN

©Bu kitabın bütün hakları Akçağ A.Ş.'ye aittir.

Baskı ve Mücellit:

Erek Matbaası

Büyük Sanayi 1. Cad. Çim Sk. No. 17/1 İskitler-Ankara

Tel: (312) 342 31 01

Kapak Baskı:

Poyraz Ofset

İvedik Osb 2. Mtb. Sitesi 578 (1534) Sk. No.: 9 Ankara

Tel: (312) 384 19 42

Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş.

Tuna Cad. No. 8/1 Kızılay-Ankara

Tel: (312) 432 17 98 - 433 86 51 Faks: (312) 432 28 52

E-posta: akcag@akcag.com.tr

www.akcag.com.tr

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINA KATILAN MEVLEVİ ŞEYHLERİNE AİT İKİ FOTOĞRAF

Yakup Şafak*

Mevlevilik tarihinin önemli olaylarından biri, Mevlevî Taburu oluşturulması ve Birinci Dünya Savaşı'na iştirak edilmesidir. Tabur, Suriye cephesindeki askerlerin maneviyatını artırmak amacıyla Sultan Reşad'ın (pad. 1909-1918) isteği üzerine kurulmuştur. Süheyl Ünver Bey'in tespitlerine göre 47 mevlevîhaneden ve diğer bazı tekkelerden gelmiş 1026 kişiden oluşan Tabur, o zamanlar çecelebilik makamında bulunan Veleđ Çelebi'nin kumandanlığında savaşa geri plânda katılmak üzere Şam'a gitmişti. Tabur, daha sonra Alaya çevrilmişti. Gönüllü Mevlevî Taburu (Alayı), Mücâhidîn-i Mevlevîyye Alayı diye de anılmaktadır.¹

Konumuzla ilgili olarak Veleđ Çelebi (post. 1910-1919) hatıralarında² kısaca şunları söylemektedir: "Umûmi harpte cihâd-ı ekber ilân edildi. Bu zaman teşkilatı tam, iki tarikat vardı. Bunların ikisine de Meclis-i Meşâyih karışmaz, kendi işlerini kendileri görürlerdi. Bunlardan birisi Mevlevîler, diğeri de Bektaşiler idi. Sultan Reşad Mevlevî olduğundan, bir Mücâhidîn-i Mevlevîyye alayı teşkilini arzu etti. Mevlevîlere bir alay bayrağı ile bir kılıç gönderdi. Ben bu alayın kumandanı oldum. Konya'da toplandık. Bektaşiler de Kafkas cephesine gittiler. Alayın bayraktarı Ankara Mevlevî Şeyhi Mustafa Nuri Dede idi. Mevlevîlere silah verildi. Mevlevî Alayı trenle Şam'a geldi. Karargâhımız Cebel-i Lübnan'da idi. Burada talimlerimize devam

* Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fak., Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Öğretim Görevlisi.

¹ Süheyl Ünver, *59 nolu Defter*, Süleymaniye Kütüphanesi, "Edirne Mevlevihanesi"; Nuri Köstüklü, *Vatan Savunmasında Mevlevîhaneler*, Konya, 2005 (Çizgi Kitabevi yay.), s. 91, 98 vd. (Bu eserde verilen bilgilerden anlaşıldığına göre Tabur, Bahriye Nâzırı ve Dördüncü Ordu Kumandanı Cemal Paşa'nın tavsiyesi, postnişin Veleđ Çelebi'nin kabûlü ve Sultan Reşad'ın onayı ile oluşturulmuştur.) Ayrıca bkz. Sezai Küçük, "Erenler Gönüllüsü Mücâhidîn-i Mevlevîyye Alayı", *Keşkül*, S. 9 (İst., Yaz-2006).

² Veleđ Çelebi İzbudak, *Hatıralarım*, İst., 1946, s. 54-55 (2.bs. *Tekke'den Meclis'e*, s. 123-124)

ettik; fakat harbe iştirak etmedik. Ordunun maneviyatını yükseltmek maksadıyla Mücahidîn-i Mevleviyye Alayı teşkil edilmişti. Cemal Paşa da bizim alayla meşgul idi. Üç sene Şam'da kaldık. Fakat Suriye bozgunu başlayınca Konya'ya döndük. Bu tarihî Mevlevî alayı dağılarak dergâhlarına gittiler.”³

Gerek matbû kaynaklardan, gerekse Veled Çelebi'nin Selçuk Ün. Kütüphanesi'ndeki Uzluk Arşivi'nde bulunan evrak ve mecmualarından edindiğimiz malûmata göre ekseriyetle Mevlevilerden ve az sayıda diğer tarikatlere mensup dervişlerden veya gönüllülerden oluşan Tabur, (İstanbul'da toplanan mevcuduyla) 13 Şubat 1915 tarihinde Harbiye nezâreti önünde toplanıp Pağışahın hediye ettiği sancakla Komutan Vekili Yenikapı şeyhi Abdülbaki Dede önderliğinde İstanbul'dan Konya'ya hareket etmiştir.⁴ Bir müddet Konya'da ikamet eden ve diğer yerlerden gelenlerle birleşen Tabur, 26 Şubat 1915'te büyük merasimlerle buradan uğurlanmış, Halep'te bir müddet ikametinden sonra 27 Mart 1915'te Şam'a varmıştır.⁵

Veled Çelebi adı geçen arşivdeki Y105 nolu defterinde bu ziyaretle ilgili olarak şu bilgiyi veriyor: “Cihâd-ı ekber ilânı hasebiyle Şam'a, bi'l-cümle meşâyih ve ihvânla gelip Mevlevihâne'ye misafir olduğumuzda ba'z-ı meşâyih ve ihvânla Ravza-i Tâhire-i Cenâb-ı Risâlet-penâhîyi ziyârete gittiğimizde, bir gece huzûrda ihyâ-yı leyl edip o gece hilâfetnâme-yi Şeyh Ahmed Remzi Dede'ye huzûrda i'tâ eyledim. Sehven Hasan Ali Dede bizimle gelmemiş olmakla onun hilâfetnâmesini de yine orada Remzi Dede'ye verdim. Sonra Hasan Ali Dede de meşâyih ve ihvânla Ravza-i Tâhire'yi ziyâret eylediler. Medîne'ye duhûlümüz: 28 Mart 1331 (9.4.1915) Cuma günü.” (s. 166-168)⁶

Yazımızın asıl konusunu teşkil eden fotoğraflardan birincisi, Mevlevî Taburu'na katılan Mevlevî şeyhlerinin önemli bir kısmının ve diğer görevlilerin teşkil ettiği toplu fotoğrafıdır. Bu fotoğrafın bir nüshası Uzluk Arşivi-

³ Tabur (Alay), 1918 Eylülü sonlarında dağılmıştır. Bkz. Köstüklü, age, s. 79, 88, 91, 120. Bu hadiseyle ilgili yorumlar için bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlâna'dan Sonra Mevlevîlik*, 2. bs., İst., 1983, s. 177-178, 273 vd.

⁴ Köstüklü, age, s. 68 vd. Mustafa Erdoğan, *Meşrutiyetten Cumhuriyete Bir Mevlevî Şeyhi Abdülbâkî Baykara Dede Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Şiirleri*, İst. 2003 (Dergâh Yay.) s. 48 vd.

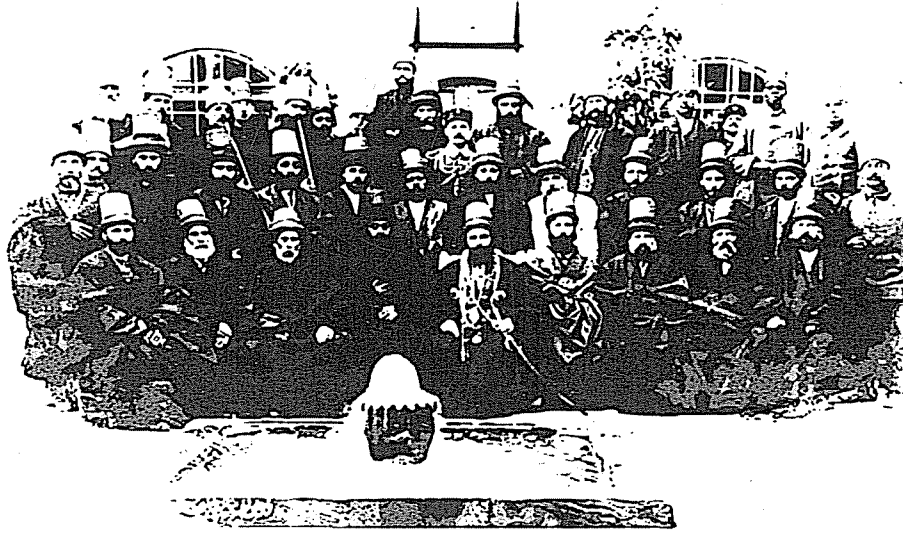
⁵ İzbudak, *Hatıralarım*, s. 54-55; Gölpınarlı, age, s. 177-178; Köstüklü, age, s. 91.

⁶ Veled Çelebi'nin aynı arşivdeki Y95 nolu mecmuasında ise şu not vardır: “2 Rebîül'l-evvel 1335 Çarşamba (27.12.1916): Üçüncü defa olmak üzere Medîne-i Münevvere'ye, Ravza-i Saâdet'e yüz sürmek üzere gidiyorum. Şam vâli-yi muktediri Tahsin Beyefendi Hazretleri'yle meşâyih-ı kirâm-ı mevleviyye ve mutribânımız ve bir bölük mücahidîn-i mevleviyye bizi teşyî eyledi. Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahîm. Es-salâtü ve's-selâmu aleyke yâ Rasûlallâh. [Birincisinde Şam'a ilk vusûlümüz hengâmında kırk tane meşâyih-ı mevleviyye ile ziyâret ettim. İkincisi Şerif Faysal Hazretleri, abd-i âciz, Enver ve Cemal Paşalar ki gâyet muhteşem bir istikbâl tertip edilerek gittik. Üçüncüsünde kendim, mahzâ ziyâret kasdıyla hazırlık ve azık tertip ederek gittim.]” (s. 339)

vi'nde bulunmaktadır ve altında "Şam Mevlevîhanesi - 23 Nisan 1915" ibaresi yer almaktadır ki bundan, fotoğrafın Medine ziyaretinden dönüşte çekildiği anlaşılmaktadır. Bu arşivde birkaç yıl çalışmış biri olarak diyebilirim ki kanaatimce söz konusu fotoğraf, bu arşivdeki pek çok belgenin sahibi Veled Çelebi veya en yakınındaki zatlardan biri tarafından deşifre edilmiş ve metin, Arşiv'in sahibi ünlü tıp tarihçimiz ve Mevlevîlik müntesibi Prof. Dr. F. Nafiz Uzluk⁷ (v. 1974) tarafından daktiloya çekilmiştir.

Bu fotoğrafın iki ayrı nüshası (isimlerle birlikte), Konya Karatay Belediyesi'nce 2002 yılında neşredilen *Konya'dan Dünya'ya Mevlâna ve Mevlevîlik* adlı eserde (İst. 2002; s. 304); buradan naklen Nuri Köstüklü'nün *Vatan Savunmasında Mevlevihaneler* isimli kitabında (Konya, 2005; s. 222-223) ve Sezai Küçük'ün *Mevlevîliğin Son Yüzyılı* (İst. 2003; s. 516-517) adlı çalışmasında neşredilmiştir. Fotoğraf, yalın olarak başka eserlerde ve internet sitelerinde de görülmektedir.

Mezkûr eserlerde fotoğraftaki isimler hususunda küçük çaplı da olsa bazı yanlışlık ve karışıklıklar bulunduğu için mevcut kaynaklara göre imkân nispetinde tanzim ettiğimiz listeyi tekrar vermek uygun olacaktır.

⁷ Prof. Dr. F. Nafiz Uzluk ve arşivi hakkında bkz. Şafak, Yakup, "Uzluk Ailesi'nin Mevlevîlik Araştırmalarına Katkıları", *X. Millî Mevlâna Kongresi Tebliğler II*, Konya, 2003, s. 143-150 (Selçuk Ün. yay.)

Soldan sağa, birinci sırada oturanlar: Amasya şeyhi Cemâleddin Efendi, Denizli şeyhi Hasan Ali Efendi, Tire (İzmir) şeyhi Hayrullah Efendi, Manisa şeyhi Celâleddin Efendi, Konya Mevlâna Dergâhı şeyhi Veled Çelebi, Kasımpaşa (İst.) şeyhi Seyfeddin Efendi, Halep şeyhi Ahmed Remzi Efendi, Çankırı şeyhi Hasib Efendi, Şam şeyhi Said Efendi;

İkinci sıradakiler: Samsun şeyhi Emin Efendi, Muhtar Bey, Muğla şeyhi Cemâleddin Efendi, Kütahya şeyhi Sâkib Efendi, Eğirdir (Isparta) şeyhi Osman Efendi, Nakibzâde Mehmed Ârif, Ser-tabbâh Nizâmeddin Efendi (Konya), Şahâbeddin Çelebi (Konya), Maraş şeyhi Selim Efendi, Burdur şeyhi Fehmi Efendi, Niğde şeyhi Hüsâmeddin Efendi, Urfa şeyhi Hüseyin Efendi, Şam mücahidlerinden bir zat;

Üçüncü sıradakiler: Ashâb-ı Kehf türbedarı Râif Baba, (?), Neyzen Feyzi Efendi, Konyalı Ağazâde Osman Efendi, Neyzen Hilmi Efendi, Mehmed Yümni Efendi [Tabur imamı], Neyzen Hakkı Efendi, Burdurlu Derviş Mehmed, Tokat şeyhi Hâdi Efendi, Eyüb Çelebi [Subay kıyafetinde], Çorum şeyhi Hüsâmeddin Efendi, Hücre-nişin Derviş Hasan, Sivas şeyhi Ahmed Efendi, (?), Dilâver Efendi, Gâlib Efendi [Kâtib muavini].⁸

Yine aynı zamana ait olduğu anlaşılan ikinci bir fotoğraf da Sadettin Nüzhet Ergun'un *Türk Şairleri* isimli eserinde yer almakta; 11 kişinin bulunduğu ve isimlerinin kaydedildiği o fotoğrafta Veled Çelebi, "Dergâh-ı Mevlâna postnişini ve Mücâhidîn-i Mevleviyye kumandanı" olarak tanıtılmaktadır.⁹ Söz konusu fotoğrafa da bazı eserlerde ve internet sitelerinde tesadüf edilmektedir. Onların birisinde fotoğrafın Veled Çelebi hattıyla deşifre edilmiş bir sureti mevcuttur.¹⁰

Bu fotoğrafın aynı zamana ait olduğunun en önemli delili ise, Veled Çelebi hariç, burada yer alan kişilerden hiçbirinin birinci fotoğrafta bulunmamasıdır. İçlerinde yaş ve bilgi itibarıyla önde olan zatlar da vardır. Bu ikinci fotoğrafta kıyafetlerin farklı olması ve sadece Veled Çelebi'de destarlı sikke bulunması dikkat çekicidir.

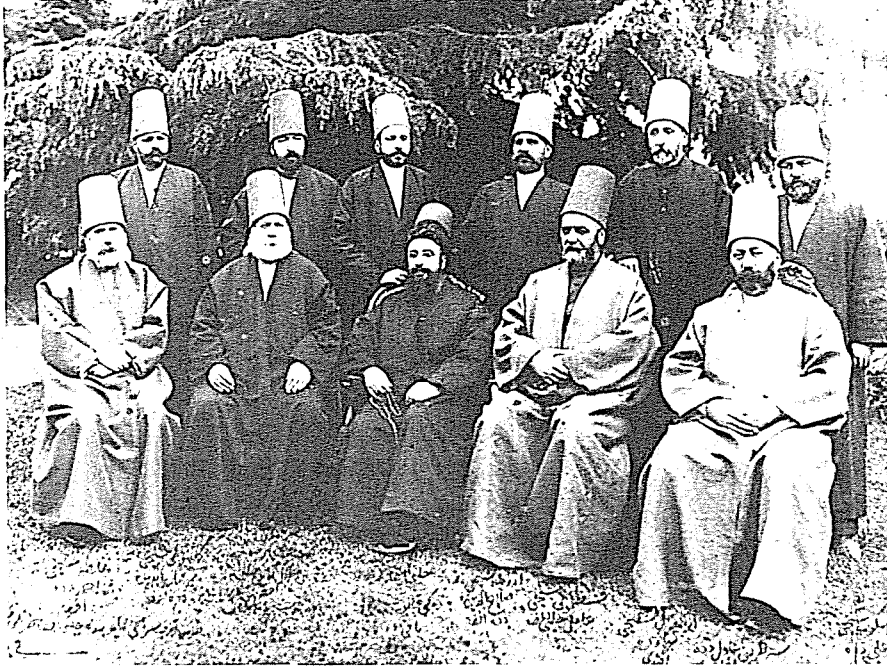
Kanaatimize göre ilk Medine ziyareti dönüşünde, muhtemelen herkesin tek kare fotoğrafa sığdırılamaması sebebiyle Veled Çelebi, bu zatlarla ayrı fotoğraf çekinmeyi uygun görmüştür. Nitekim aynı zamana ve şahıslara ait

⁸ Görüldüğü gibi fotoğrafta 38 kişi yer almaktadır. İki kişinin adı kaydedilmemiştir. Muhtemelen Mevlevilikte 18 rakamı ve katlarının önemi (Nezr-i Mevlevi) düşünülerek fotoğraf, 36 kişiden teşkil edilmek istenmiştir.

⁹ S. Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*, İst. (1936-1945), s. 673.

¹⁰ Bkz. <http://picasaweb.google.com/celebiler.album>

bir diğer poz, Sezai Küçük Bey'in mezkûr eserinin kapağında kullanılmıştır.¹¹ Orada, ikinci fotoğrafta bulunduğunu tahmin ettiğimiz kişiler de vardır.

Fotoğrafta yer alan kişiler şunlardır:

Soldan sağa, oturanlar: Galata (İst.) şeyhi Ahmed Efendi, Afyon şeyhi Celâleddin Çelebi, (Veled) Çelebi Efendi, Kastamonu şeyhi Âmil Çelebi, Ser-tarik Âdil Efendi;

Ayaktakiler: Gelibolu (Çanakkale) şeyhi Burhâneddin Efendi, Bahâriye (İst.) şeyhi Nazif Efendi, Yenikapı (İst.) şeyhi Abdülbâki Efendi, Edirne şeyhi Salâhaddin Efendi, Ertuğrul (Bilecik) şeyhi Bahâ Efendi, Üsküp (Makedonya) şeyhi Ali Efendi.¹²

¹¹ Kıymetli meslektaşımız Sezai Bey'le yaptığımız bir görüşmede, fotoğrafın kaynağıyla ilgili olarak kendisinde malûmat bulunmadığını ifade etmiştir.

¹² Ergun, bu zatın "Bahariye ve Afyonkarahisar Mevlevihanelerinde şeyh vekilliği eden Ahmed Çelebi" olduğunu yazmaktadır; bkz. *Türk Şairleri*, s. 673. Süheyl Ünver'in verdiği bilgiye göre Üsküp şeyhi Ali Dede 1923 yılında vefat etmiş ve Kasımpaşa Mevlevihanesi'ne defnedilmiştir; bkz. *Osmanlı İmparatorluğu Mevlevihaneleri ve Son Şeyhleri*, tsz, s. 9.

Süheyl Ünver Bey'in, Edirneli Derviş Kadir'in defterinden ve F. Nafiz Uzluk'un notlarından da istifade ederek oluşturduğu listeye göre¹³ Mevlevî Taburu'na katılan 47 Mevlevihane ve şeyhleri şunlardır: ¹⁴ Amasya: **(Cemâleddin)** Efendi¹⁵, Ankara: Nûri Efendi, Antakya: Mehmed Şah Efendi, Aydın: Sâkib Efendi, Ayıntab (Gaziantep): İsmail Hakkı Efendi, BAHÂRİYE (İST.): **Nazif** Efendi, Bilecik (=Ertuğrul): **Bahaeddin** Efendi, Beyşehir (Konya): Ârif Çelebi, Burdur: **Fehmi** Efendi, BURSA: Şemseddin Efendi¹⁶, Çankırı (=Kengiri): **Hasib** Efendi, Çorum: **Hüsameddin** Efendi, Denizli: **Hasan Ali** Efendi, Edirne: **Salâhaddin** Efendi, Eğirdir (Isparta): **Osman Nuri** Efendi, Erzincan: Hacı İbrâhim Hakkı Dede, ESKİŞEHİR: Şemseddin Efendi, GALATA (İST.): **Ahmed (Celâleddin)** Efendi, GELİBOLU (ÇAN.): **Burhâneddin** Efendi, HALEP (SURİYE): **Ahmed Remzi** Dede, Humus (Suriye): Abdurrahman Kâmil Efendi, Islâhiye (Gaziantep): (Şeyhin ismi yok), İzmir: Nuri Efendi, KARAHİSÂR (-İ SÂHİB = AFYON): **Celâleddin** Çelebi, Karaman: Veled Çelebi, KASIMPASA (İST.): **Seyfeddin** Efendi, KASTAMONU: **Âmil** Çelebi Efendi, Kayseri: Hüsameddin Efendi, Kilis: Ahmed Sabuhi Efendi, KONYA: (**Mehmed Bahâeddin Veled**) Çelebi Efendi, Kudüs: Adil Efendi, Kütahya: **Sâkib** Efendi, Lazkiye (Suriye): Râgib Efendi, MANİSA: **Celâleddin** Efendi, Maraş: **Selim** Efendi, Muğla (=Menteşe): **Cemâleddin** Efendi, Niğde: **Hüsameddin** Efendi, Samsun: Hacı **Mehmed Emin** Efendi, Sivas: (**Ahmed Efendi**)¹⁷, Şâm-ı Şerif: **Said** Efendi, Tire (İzmir): **Hayrullah** Efendi, Tokat: **Hâdî** Efendi, Trablusşam (Lübnan): Şefik Efendi, Ulukışla (Niğde): **Said** Dede, Urfa: **Hüsameddin** Efendi, Üsküdar (İst.): Ferruh Çelebi Efendi, YENİKAPI (İST.): **Abdûlbâki** Efendi.

Veled Çelebi'nin cihan harbine yakın bir zamanda hazırladığı listeye göre¹⁸ yukarıdaki 47 kişilik listenin haricinde bulunan, yani başta savaş olmak üzere çeşitli sebeplerle Tabur'a katılamayan Mevlevihaneler şunlardır: An-

¹³ Bkz. Derviş Kadir, *Mecmua*, Selçuk Ün. Ktp., Uzluk Arşivi, Y70; Süheyl Ünver, *59 nolu Defter*; Süheyl Bey'in yukarıda zikredilen diğer çalışmasında da Mevlevî Taburu'na katılan şeyhlerle ilgili bazı bilgiler mevcuttur. Tabura katılanlarla ilgili bir liste de Konya'da neşredilen *Babalık* gazetesinde (10 Şubat 1330) yayınlanmıştır. Krş. Köstüklü, age, s. 77 vd.

¹⁴ Âsitane denilen büyük Mevlevihaneler büyük harfle, zâviyeler küçük harfle yazılmış; Mevlevihanelerin diğer isimleri veya bugün için ait oldukları ülke ve şehirler, tarafımızdan parantez içinde verilmiştir. Her iki fotoğrafta yer alanlar (ki toplam 30 kişidir) koyu harflerle gösterilmiştir.

¹⁵ Şeyhin adı listede sehven Hüsameddin olarak yer almıştır; bkz. Köstüklü, age, s. 92.

¹⁶ Bursa şeyhi Şemseddin Efendi (v. 1931) Suriye'ye gitmeyip şeyh vekili olarak Konya'da kalmıştır. Bkz. Köstüklü, age, s. 87.

¹⁷ Listede Reşid Çelebi ismi vardır; ancak birinci fotoğrafta Sivas şeyhi, Ahmed Efendi'dir.

¹⁸ Yakup Şafak, "Veled Çelebi'nin Menâkıb'ına Göre 1912'de Faal Olan Mevlevihaneler ve Şeyhleri", *Sanat Tarihi Araştırmaları*, (Prof. Dr. Haşim Karpuz'a Armağan), Konya, 2007, s. 341-346.

talya, Bağdad, Demirci (Manisa), Ermenak (Karaman), Filibe (Bulg.), Girit (=Hanya-Yun.), Hama (Suriye), İlbasan (Arn.), İzmit, Kerkük (Irak), Kıbrıs (=Lefkoşe), Marmaris (Muğla), Medîne-i Münevvere, MISİR (=KAHİRE), Midilli (Yun.), Niş (Sırb.), Rumeli Yenişehir (=Y. Fener, Larissa-Yun.), Rumeli Yenişehir Atık, Sakız (Yun.), Sandıklı (Afyon), Saraybosna, Selânik, Siroz (=Serez-Yun.), Şehrizer (Irak), Şems-i Tebrîzî (Konya), Tavşanlı (Kütahya), Vodine (Makedonya).¹⁹

Sonuç olarak Mevlevilik tarihinde önemli bir yeri bulunan Mevlevi Taburu'na ait en değerli vesikalardan olan bu iki fotoğraf, kanaatimizce birbiriyle ilişkilidir ve aynı zamana aittir. Yukarıda sunulan listelerle, bu mühim hadise hakkında yapılacak çalışmalara bir nebze olsun katkıda bulunmayı arzu ettik. Bu vesileyle, gerek yurt savunmasında canlarını hiçe sayan aziz şehitlerimize, gerekse Mevlevilik tarikatine mensup mezkûr zevata Yüce Allah'tan rahmetler diliyor, kendilerine minnet ve şükran duygularımızı ifade ediyoruz.

¹⁹ Veled Çelebi'nin mezkûr 1912 tarihli listesinde, birinci fotoğrafta yer alan Ser-tabbah Nizâmeddin Efendi Meraş Zâviyesi şeyhidir.